

TAUSTASELVITYS ROMANIAN ROMANEISTA

4. heinäkuuta 2014

SUOMEN SUURLÄHETYSTÖ
BUKAREST

Sisälllys

Johdanto.....	3
1. TAUSTATIETOA ROMANIAN ROMANEISTA	4
1.1. Väestötietoa	4
1.2. Koulutus.....	4
1.3. Työllisyys.....	6
1.4. Terveys	7
1.5. Asuminen.....	8
1.6. Muuttoliike	9
2. HALLITUKSEN TOIMET JA ROMANIEN OSALLISTUMINEN	10
2.1. Hallinnolliset rakenteet valtiotasolla	10
2.2. Hallinnolliset rakenteet paikallistasolla	13
2.3. Romanien poliittinen osallistuminen ja kansalaisyhteiskunta	14
3. HALLITUSTENVÄLISET TOIMET	16
3.1. Euroopan unionin romanipolitiikka	16
3.2. Eurooppalainen rahoitus	18
3.3. Euroopan neuvoston romanipolitiikka	20
3.4. Muita hallitustenvälisiä järjestöjä.....	21
Lähteet	23

Johdanto

Euroopan unionin (EU) jäsenmaana Romania noudattaa EU:n puitekehystä romanien kansallisille integrointistrategioille (*the EU Framework for National Roma Integration Strategies*)¹ ja hyväksyi toisen strategiansa romanien osallisuuden edistämiseksi vuosiksi 2012–2020 ("strategia") vuonna 2011. Strategia sisältää viimeaikaisten EU-linjausten mukaisesti toimintaohjeita seuraavilla alueilla: koulutus, työllisyys, terveys, asuminen ja pieninfrastruktuuri, kulttuuri sekä syrjinnän ennaltaehkäisy ja torjuminen. Romania on myös Romanien osallisuuden vuosikymmenen (*Roma Decade*) allekirjoittaja, minkä lisäksi maa on sitoutunut noudattamaan muiden hallitustenvälisen järjestöjen, kuten Euroopan neuvoston, romaneihin liittyviä linjauksia ja suosituksia.

Poliittisesta puitekehyksestä ja hallituksen tukitoimista huolimatta suuri osa Romanian romaneista elää yhteiskunnan ulkopuolella. Useat tutkimukset ja selvitykset, kuten EU INCLUSIVE -hankkeen Romania-raportti², Împreună-kansalaisjärjestön tutkimus Romanian romaneista³ sekä tuore Maailmanpankin selvitys romanien yhteiskunnallisesta osallistumisesta⁴, arvioivat romanien olevan valtaväestöön verrattuna heikommassa asemassa koulutukseen, työllisyyteen, terveydenhoitoon ja asumiseen nähden.

Tämä selvitys on tarkoitettu perustietopaketiksi Romanian romaneista ja niistä eri elämän osa-alueiden haasteista, joita he kohtaavat yhteiskuntaan integroitumisessa. Selvitys esittelee myös Romanian kansallista ja EU:n poliittista viitekehystä romanien osallisuuden edistämiseksi sekä tarjoaa lyhyen yhteenvedon Euroopan neuvoston ja muiden hallitustenvälisen järjestöjen romaneihin liittyvistä toimista. Selvityksessä käytetty tieto pohjautuu saatavilla olevien viimeaikaisten tutkimusten, tilastotiedon ja selvitysten analyysiin sekä Suomen Bukarestin suurlähetystön huhti–kesäkuun 2014 tapaamisista ja kenttämatoista kertyneeseen informaatioon. Tässä selvityksessä esitetyt näkemykset eivät välttämättä edusta Suomen ulkoasiainministeriön kantoja.

Lukemisen helpottamiseksi tässä selvityksessä käytetyllä käsitteellä "romani" viitataan useisiin erilaisiin ryhmiin, kuten *căldărarit*, *lăutarit*, tunnustaen näiden ryhmien eroavaisuudet ja yhteiset ominaisuudet sekä ymmärtäen, että näiden ryhmien edustajat eivät välttämättä identifioi itseään ensisijaisesti romaneiksi.

1. TAUSTATIETOA ROMANIAN ROMANEISTA

1.1. Väestötietoa

Vuoden 2011 väestönlaskentatietojen mukaan noin 620 000 henkilöä Romanian reilusta 20 miljoonasta asukkaasta ilmoitti itsensä romaniksi. Näiden tietojen perusteella romanit muodostaisivat Romanian kolmanneksi suurimman etnisen ryhmän romanialaisten ja unkarilaisten jälkeen.⁵ Eri järjestöt arvioivat kuitenkin romanien määrän olevan jopa nelin–viisinkertainen, minkä mukaan maassa asuisi noin 2 miljoonaa romanialaista, ja he muodostaisivat maan suurimman etnisen vähemmistön.⁶

Väestönlaskennan mukaan romaneja asuu Romanian kaikissa 41 maakunnassa ja erillisen hallinnollisen alueen muodostavassa Bukarestissa. Sekä suhteellisesti että määrällisesti eniten romaneja asuu Mureşin maakunnassa (8,5 % tai lähes 47 000 romanialaista), jonka jälkeen tulevat Călăraşi, Sălaj ja Bihor, kussakin 6 % tai enemmän romaneja. Vain prosentoin verran asukkaista romaneja on Botoşanissa, Constanţassa ja Bukarestissa.

Väestönlaskentatietojen arvellaan olevan vääristyneitä, joten Romanian romanien tarkan lukumäärän selvittäminen ei liene mahdollista. Romaniväestön kokoa ja rakennetta on kuitenkin yritetty arvioida toisin keinoin: esimerkiksi Euroopan unionin perusoikeusviraston, YK:n kehitysohjelman (UNDP) ja Maailmanpankin tekemä romaneille osoitettu alueellinen kotitalouskysely osoittaa romaneilla olevan korkeampi syntyvyys ja pienempi osuus vanhuksia väestössään.⁷ Romanien suuri lapsimäärä heijastelee perinteistä perhemallia ja poikkeaa jyrkästi valtaväestön kapenevasta ikäpyramidista. Nämä sekä romanien että valtaväestön keskuudessa esiintyvät demografiset suuntaukset korostavat entisestään tarvetta lisätä romanien yhteiskunnallista osallistumista. Tarkan ja ajantasaisen lukumäärätiedon saamista on vaikeuttanut lisäksi romanialaisten, mukaan lukien romanit, huomattava edestakainen muuttoliike Romanian liityttyä EU:hun vuonna 2007.

1.2. Koulutus

Romanien koulutukseen pääsyn lisäämistä pidetään laajalti avaintekijänä heidän ja valtaväestön välisen elintasokuilun kaventamiseksi. Vaikka Romanian opetusministeriö ei tilastoi koulutukseen pääsyä etnisyyden perusteella, kyselytutkimusten ja muiden epävirallisten tietolähteiden mukaan romanien koulutustaso on huomattavasti keskiarvoa alhaisempi kaikilla tasoilla varhaiskasvatuksesta kolmannen asteen koulutukseen. Haasteita ovat osallistumisasteen alhaisuus, varhainen koulun keskeyttäminen, poissaolot opetuksesta, kulttuuriset tekijät, kieliongelmat, opetuksen laatu ja syrjintä. Lisäksi on perheitä, jotka asuvat syrjäisillä seuduilla ja joilla ei ole mahdollisuuksia lähettää lapsia kouluun, minkä lisäksi kirjojen ja muiden oppimismateriaalien ja jopa sopivan vaatetuksen puute voi olla lisäeste kouluun pääsyssä.

Varhaiskasvatuksen tärkeys lapsen fyysisessä, älyllisessä, sosiaalisessa ja tunne-elämän kehityksessä tunnustetaan ympäri maailmaa, minkä lisäksi vähemmistöryhmien lapsille esiopetuksen muodot ovat ratkaisevan tärkeitä myönteiseen koulukokemukseen valmistamisessa ja kielitaidon kartuttamisessa. Joidenkin romanilasten romanian kielen taito ei ole riittävä, minkä takia opetuskielen oppiminen on ratkaisevaa menestymiselle myöhäisemmillä oppiasteilla. Varhaiskasvatusohjelmat eivät ole pakollisia Romaniassa, joskin maan koulutuslaki (1/2011) tukee varhaiskasvatusta ja asettaa esiopetuksen yleistymisen tavoitteekseen. Lasten osallistuminen varhaiskasvatusohjelmiin Romaniassa on kuitenkin pysynyt alle EU:n keskitason 2000-luvulla.⁸ Vaikka romanilasten osallistumisesta varhaiskasvatukseen ei ole kattavia lukuja, eri arvioiden mukaan se on merkittävästi valtaväestöä alhaisempaa. Esimerkiksi UNDP:n, Maailmanpankin ja EU-komission kyselytutkimuksen mukaan kyselyyn osallistuneiden romanien osallistuminen esiopetukseen oli 37 % verrattuna valtaväestön 63 %:iin.⁹

Kun melkein kaikki lapset (96 %)¹⁰ Romaniassa käyvät peruskoulua, 6–16-vuotiaista romanilapsista lähes joka neljännen arvioitiin olevan opetuksen ulkopuolella sekä EU INCLUSIVE -hankkeen¹¹ että UNDP:n, Maailmanpankin ja komission¹² tietojen perusteella, ja joka viidennen Împreună-järjestön tutkimuksen mukaan.¹³ Împreună-järjestön vuoden 2010 selvityksestä käy ilmi rakenteellinen epätasa-arvo romanialaisissa kouluissa: koulut, joissa käy enemmän romanilapsia, ovat kehnompia, mikä puolestaan vaikuttaa kielteisesti lukuihin opetukseen osallistumisessa. Tutkimustulosten mukaan romanilasten määrä koulussa korreloi vahvasti teemaluokkien (esimerkiksi ATK- ja luonnontiedeluokat), kirjastojen, ATK-laitteiden ja pätevien opettajien puutteeseen.¹⁴ Lisäksi tutkimus osoitti opettajilla ja muilla oppilailla olevan "sitkeitä syrjiviä asenteita ja käsityksiä romanilapsista".¹⁵ Saman järjestön toiseen tutkimukseen osallistuneet vastaajat mainitsivat koulun keskeyttämiseksi tai koulun ulkopuolelle jättäytymiseksi syiksi myös köyhyyden, tarpeen tehdä töitä tai pitää huolta sisaruksista, etäisyyden kouluun ja koulutuksen merkityksettömyyden.¹⁶

Alhainen koulunkäyntiaste peruskoulussa johtaa alhaisiin opintosuorituksiin korkeammilla oppiasteilla, väestön vähäisempiin akateemisiin saavutuksiin ja alempaan luku- ja kirjoitustaitoon. Vain 10 % UNDP:n, Maailmanpankin ja komission kyselytutkimukseen vastanneista romaneista ilmoitti suorittaneensa toisen asteen tutkinnon verrattuna 52 %:iin samoilla alueilla haastatelluista valtaväestön edustajista. Tutkimukseen osallistuneista romaneista juuri kenelläkään ei ollut yliopistotutkintoa, joskin määrä oli vain 5 % myös valtaväestön edustajista.¹⁷ Tämän lisäksi 25 % yli 16-vuotiaista vastaajista EU ACCESS -hankkeen kyselyyn ilmoitti olevansa luku- ja kirjoitustaidoton.¹⁸ Myös nämä luvut jäävät selvästi valtaväestön luku- ja kirjoitustaitoasteesta, joka on lähes 100 %. On kuitenkin huomioitava, että edellä esitetyt luvut on lainattu romanienemmistöisissä asuinalueissa suoritetuista tutkimuksista, mikä mahdollisesti antaa vääristyneen kuvan kokonaistilanteesta; monet koulutetut romanit eivät välttämättä identifioi itseään romaneiksi, minkä takia monet heistä eivät liene osallistuneet kyseisiin tutkimuksiin ja kyselyihin.

Romanian hallitus on ottanut askelia nostaakseen romanien oppimistuloksia. Maassa on yli kymmenen vuoden kokemus romanitaustaisten kouluavustajien käyttämisessä kouluissa, joissa suuri osa oppilaista on romaneja. Ammatillisesti pätevät kouluvälittäjät (*school mediators*) tukevat lapsia ja nuoria kouluissa ja pitävät yhteyttä romaniyhteisön ja -vanhempien kanssa. Tällainen tuki auttaa romanilapsia heidän opinnoissaan ja vähentää poissaoloja sekä koulunkeskeyttämisistä. Romanian kansallinen romanistrategia mainitsee, että viime vuosina on koulutettu 660 kouluvälittäjää, mutta heistä vain 376 on opetusjärjestelmässä työllistettynä.¹⁹ Muita positiivisen erityiskohtelun muotoja ovat esimerkiksi romaniopiskelijoille varatut kiintiöt sekä Toinen mahdollisuus -ohjelma, joka antaa koulunsa keskeyttäneille mahdollisuuden saattaa peruskoulunsa päätökseen vanhempana. Nämä ja muut ovat tärkeitä taloudellista ja yhteiskunnallista syrjäytymistä ehkäiseviä hankkeita, mutta riittävä rahoitus tulisi turvata pysyvien vaikutusten saamiseksi.

1.3. Työllisyys

Romanilasten kouluunpääsyn helpottaminen tukee yhteiskunnallista integraatiota ja parantaa heidän työnsaantimahdollisuuksiaan myöhemmissä elämänvaiheissa, mutta silti monella perus- ja toisen asteen koulun suorittaneella romanilla on suuria vaikeuksia työpaikan löytämisessä. Kommunismin sortumisen seurauksena monet valtio-omisteiset yhtiöt ja kollektiivimaatilat suljettiin ja tehtaissa, pelloilla sekä kaivoksilla oli vähemmän töitä kouluttamattomalle väestölle. UNDP esimerkiksi arvioi, että Unkarissa kaksi kolmesta romaneja työllistäneestä työpaikasta suljettiin ja monet romanit ovat siitä lähtien olleet ilman työpaikkaa.²⁰ Työn puute on myös pääasiallinen syy, joka heikentää romanivähemmistön taloudellista turvaa: UNDP:n, Maailmanpankin ja komission kyselytutkimuksen mukaan romanit olivat kolme kertaa köyhempiä kuin heidän naapurinsa. Kyselyyn vastanneista romaneista esimerkiksi 74 % eli suhteellisessa köyhyydessä (60 % tai vähemmän kuin mediaaniansiot) verrattuna 26 %:iin muusta väestöstä.²¹

Romaniassa ei ole kattavia virallisia tietoja romanien sijoittumisesta työmarkkinoille. Eri kyselyistä ja tutkimuksista saatavien rajallisten tietojen mukaan romanien työllisyysaste on alhainen, palkat matalia ja työsuhteet pääasiassa lyhytkestoisia. Romaninaisten tilanne on miehiä kehnompina. EU:n perusoikeusviraston vuoden 2011 kyselytutkimuksen mukaan 30 % Romanian romanivastaajista katsoi olevansa työtön verrattuna 10 %:iin muista vastaajista.²² Viralliset työttömyystilastot 30. huhtikuuta 2014 olivat 5,1 %, joten kyselyn itse ilmoitettuja työttömyyslukuja voidaan pitää erittäin korkeina. Monet romanit kuitenkin työllistyvät itse itsensä maatalouden tai epävirallisen talouden kautta. Jotkut, mukaan lukien alaikäiset, ansaitsevat elantonsa romurautaa ja muita uudelleenkäytettäviä materiaaleja keräämällä ja kierrättämällä tai kerjäämällä kaupungeissa.

Alhaiset työllisyysluvut eivät viittaa romanien haluttomuuteen työskennellä: 75 % UNDP:n, Maailmanpankin ja komission kyselyyn vastanneista ilmoitti mieluummin työskentelevänsä huonommin palkatussa mutta vakituisessa työssä kuin epäsäännöllisessä mutta paremmin

välttelevät lääkarilla käyntiä. Sen sijaan lääkkeiden, kuten antibioottien, käytön omatoiminen aloittaminen on yleistä. Eräs erityisesti huolestuttava piirre terveydenhuoltojärjestelmän ulkopuolella olemisesta on rokotettujen romanilasten alhainen määrä: alle puolet tutkimukseen osallistuneista oli saanut kaikki tarpeelliset rokotteet ja neljäsosa ei ollut rokotettu ollenkaan, vaikka rokotusohjelmat ovat ilmaisia Romaniassa.³⁰ Siitä huolimatta, että tutkimustuloksilla ja Unicefin viimeisimmillä arvioilla vuodelta 2012 on muutama vuosi väliä, romanien rokotesuojan taso jää huomattavasti kansallisesta keskiarvosta, joka on lähes 100 % lapsista rokotettuna WHO:n suosittelman ohjelman mukaisesti.³¹

Terveydenhoitoon pääsyyn liittyen sairausvakuutuksen puuttuminen on edelleen ongelma Romanian romanien keskuudessa. Kysyttäessä "Onko sinulla mitään sairausvakuutusta kotimaassasi?" vain 53 % vastaajista Euroopan perusoikeusviraston kyselyyn vastasi myöntävästi verrattuna 78 %:iin muiden ryhmien edustajista.³² Vaikka Romanian kansalaiset ovat oikeutettuja kuulumaan yleiseen sairauskulujen korvausjärjestelmän piiriin ja henkilökohtaiset terveydenhoitomaksut ovat pieniä tai ilmaisia esimerkiksi työttömille, jotkut eivät ilmoittaudu vakuutusrekisteriin ja jäävät näin järjestelmän ulkopuolelle. Rekisteröinnin ehtona on taloudellinen toiminta (työllisyys tai yrittäjäyys) tai oikeutus sosiaalitukiin. Ensihoitoon pääsevät kaikki.

Sairausvakuutuksen hankkimisessa apua voivat antaa terveysvälittäjät (*health mediators*), joiden tehtävänä on toimia yhteyshenkilöinä romaniyhteisöjen ja terveydenhoitohenkilökunnan välillä, auttaa romaneja pääsemään terveydenhoitopalveluiden pariin, antaa yhteisöissä terveyskasvatusta sekä kerätä terveyteen liittyvää tietoa.³³ Vuonna 2002 vakiinnutettu ohjelma kattoi vuonna 2011 ympäri maata 450 terveysvälittäjää, ja sitä voi pitää myönteisenä romanien terveyteen liittyvänä hankkeena Romaniassa, erityisesti ennaltaehkäisevää terveydenhoitoa koskien.³⁴ Kuitenkin sen jälkeen kun vastuu ohjelmasta siirrettiin terveysministeriöltä paikallistason viranomaisille, rahoitusta terveysvälitystä varten on leikattu ja terveysvälittäjien määrä on laskusuunnassa.³⁵

1.5. Asuminen

Romanian romanien asumistilanne on yksi näkyvimmistä kysymyksistä, joka liittyy heidän integroitumiseensa laajempaan yhteiskuntaan, ja suurelle osaa romaniväestöstä asumistilannetta voi pitää epävarmana. Asumisinfrastruktuurin ja kunnallistekniikan, kuten vesiverkoston, sähkön, viemäroinnin tai jätehuollon, puute tai riittämättömyys on yhä merkittävä ongelma, joka ajoittain myös johtaa heikentyneeseen terveydentilaan ja työkykyyn. Muita EU INCLUSIVE -hankkeen tunnistamia ongelmia on heikommin säätä kestävien materiaalien käyttö rakennuksissa, ahtaat asumistilat ja yksityisyyden sekä turvallisuuden puute.³⁶ Kiinteistötodistusten puutteen johdosta romaniyhteisöt ovat alttiita rakennusten purkamisille ja hädöille, minkä lisäksi todistusten puute voi olla este hakeuduttaessa julkisiin palveluihin, kuten lääkäreille ja kouluihin.

Vaikuttaa siltä, että suurin osa Romanian romaneista asuu maaseudulla: 60 % Euroopan rasismin ja muukalaisvihan seurantakeskuksen tietoverkoston (RAXEN) selvityksen³⁷ mukaan ja 53 % EU INCLUSIVE -kyselytutkimuksen vastaajien mukaan. Monet asuvat huonokuntoisissa rakennuksissa ilman riittäviä mukavuuksia – maaseudulla asuvien suurimmat haasteet liittyvät keuhkoihin saniteettitiloihin ja viemäröinnin puutteeseen. Osalla romaneista ei ole lainkaan pääsyä WC:hen. Lisäksi maaseudulla elävät romanit asuvat usein eristyneissä yhteisöissä, joissa kanssakäyminen muiden etnisten ryhmien edustajien välillä on vähäistä. Kaupungeissa elävät romanit puolestaan asuvat monissa tapauksissa slummimaisissa olosuhteissa kaupunkien reunamilla (31 % EU INCLUSIVE -tietojen mukaan), joissa pääsy peruspalveluiden piiriin on parempaa, mutta haasteena ovat sosiaaliset ongelmat, kuten syrjäytyminen ja päihteidenkäyttö. Bukarestin Ferentari on tällaisista pahamaineisin esimerkki.³⁸

Kommunistihallinnon romahtamisen jälkeen Romanian maankäyttöuudistus on keskittynyt yksityisten omistusoikeuksien palauttamiseen. Koska romanit harvoin omistavat asuttamiaan maita tai rakennuksia, viime vuosina on ollut tapauksia, joissa heitä on hädätetty asumuksistaan kovaa voimaa käyttäen. Monissa tapauksissa, kuten Eforie Sudissa tai Caracalissa, julkishallinnon viranomaiset ovat panneet alulle hädät valtion omistamilta mailta. Koska häättöjä koskeva lainsäädäntö ei tarjoa riittävää ohjeistusta, viime vuosina maassa on tehty useita häättöjä, jotka ovat olleet huonosti suunniteltuja ja informoituja sekä johtaneet jopa väkivaltaan.³⁹ Romanian hallituksessa on kuitenkin valmisteilla uutta asumista koskevaa lainsäädäntöä, jonka tarkoituksena on myös selkeyttää häättömenettelyjä. Toisissa tapauksissa romanit on hädän jälkeen asutettu hätämajoituksiin, joista puuttuvat perusmukavuudet ja jotka ovat terveydelle haitallisia ja suorastaan asuinkelvottomia. Vaikka maan omistussuhteiden määrittäminen ja laillisten asiakirjojen hankinta voi toisinaan olla kallista ja hidasta, se on usein edellytys hallintaoikeudelle, ennen kuin infrastruktuurin rakentaminen on mahdollista. Maailmanpankki tukee maarekisterin kehittämistä Romaniassa ja arvioi, että maa on edistynyt suuresti maan rekisteröinnin suhteen.⁴⁰

1.6. Muuttoliike

Romanian vallankumouksen jälkeen romanialaisten määrä on 25 vuodessa laskenut kolmella miljoonalla, suureksi osaksi massamuuton seurauksena.⁴¹ Romanian EU-jäsenyys on kiihdyttänyt maastamuuttoa Romaniasta, ja eurooppalainen keskustelu on yhä enemmän keskittynyt vapaaseen liikkuvuuteen ja EU:n sisäisiin siirtolaisiin, joista monet ovat Romanian romaneja. Edellä esitettyjen syiden takia maastaan lähteviin romaneihin suhtaudutaan kohdemaissa usein turvallisuuteen ja yleiseen järjestykseen liittyvänä kysymyksenä, jonka näkyviä tai väitettyjä ilmenemismuotoja ovat kerjääminen, laiton leiriytyminen ja pikkurikollisuus. Romanisiirtolaisuus, joka on useasti lyhytkestoista ja toistuvaa, asettaa myös haasteita määränpääyhteiskunnille sosiaaliturvan ja terveyspalveluiden tarjoamisessa henkilöille, joilla ei ole eurooppalaista sairausvakuutuskorttia. Tällä on myös vakavia vaikutuksia mukana tuleville lapsille, jotka eivät voi

käydä koulua, ja joiden on monesti asuttava kurjissa leiriolosuhteissa ja väliaikaisessa hätämajoituksessa. Lisäksi on arvioitu, että romanit ovat yliedustettuina ihmiskaupassa, niin uhreina (kerjääminen, prostituutio) kuin rikoksentekejinä.

EU INCLUSION -tutkimuksen mukaan 1 100 romanivastaajasta 15 % oli ollut ulkomailla Romanian liityttyä EU:hun, ja joka neljäs on suunnitellut lähtevänsä. Romanit muuttavat pääasiassa tilapäisesti ja lyhyiksi jaksoiksi: suurin osa ulkomailla olleista oli ollut siellä alle kolme kuukautta. Merkittävimmät kohdemaat ovat Espanja, Italia ja niiden jälkeen Ranska, Saksa ja Unkari.⁴² On myös tyypillistä, että samasta yhteisöstä kotoisin olevat romanit muuttavat samaan maahan ja paikkakunnalle kuin muut yhteisön jäsenet. Vaikka tällaisen tilapäisen muuton kielteiset vaikutukset kouluikäisiin lapsiin eivät ole tilastollisesti selkeitä, opettajat ovat jo huomanneet, että niin sanottujen "euro-orpojen" osallistuminen opetukseen on alhaisempaa kuin niiden romanilasten, jotka elävät pysyvästi vanhempiensa kanssa.

Vaikka romanien ongelmat Romaniassa ovat kyteneeet vuosikausia, vasta muuttoaalto uusista EU-maista on tehnyt kysymyksen näkyväksi koko Euroopassa. Tämä on luonut painetta Romanian hallitukselle ja Euroopan unionille löytää kestäviä ratkaisuja romanien sosiaalisen osallisuuden edistämiseksi. Seuraavassa osiossa katsotaan lyhyesti niihin valtiollisiin rakenteisiin ja EU:n sekä muiden hallitustenvälisen järjestöjen politiikkoihin, jotka pyrkivät parantamaan romanien elinolosuhteita.

2. HALLITUKSEN TOIMET JA ROMANIEN OSALLISTUMINEN

2.1. Hallinnolliset rakenteet valtiotasolla

Kansallinen romanien yhteiskunnallista osallisuutta edistävä strategia

Romanian hallitus hyväksyi vuonna 2011 kansallisen romanien yhteiskunnallista osallisuutta edistävän strategian vuosiksi 2012–2020. Strategia korvasi edellisen strategian (strategia romanien tilanteen parantamiseksi, vuodelta 2001) ja suurelta osin noudattaa sen logiikkaa ja tavoitteita. Strategian yli sata toimenpidekohtaa pyrkii varmistamaan "Romanian romanivähemmistöön kuuluvien kansalaisten yhteiskunnallisen ja taloudellisen osallisuuden panemalla toimeen eri aloja yhdisteleviä politiikkoja (*integrated policies*) koulutuksen, työllisyyden, terveyden, asumisen, kulttuurin ja sosiaalisen infrastruktuurin aloilla". Strategian tavoitteet edellyttävät tasa-arvoista, ilmaista ja yleistä pääsyä laadukkaaseen koulutukseen pariin; inklusiivisen opetuksen edistämistä; työllisyyden kasvun kannustamista; terveyttä edistäviä toimia; asianmukaisia elinolosuhteita; romanikulttuuri-identiteetin säilyttämistä, kehittämistä ja tunnustamista; ja toimia yhteisön kehittämiseksi, lastensuojelua, oikeutta sekä yleistä järjestystä varten.

Romanien sosiaalisesta osallisuudesta vastuullisina tahoina mainitaan keskus- ja paikallishallinto yhdessä romanivähemmistön ja kansalaisyhteiskunnan kanssa. Lisäksi strategia korostaa muun

muassa romanien aktiivista osallistumista, sukupuolten välistä tasa-arvoa, tehokasta koordinaatiota ja syrjimättömyyttä. Strategia säättää reilun 50 miljoonan euron budjetin ajanjaksolle 2012–2015.⁴³

Strategian toimeenpanemisen suhteen ongelmallista on se, että sen laatimisen yhteydessä ei tehty kattavaa arviota edellisen strategian onnistumisista ja puutteista. Muun ohella strategian lähtötasoanalyysi on heikko, mikä tekee sen seurannasta ja arvioinnista haastavaa myös tulevaisuudessa. Romanistrategia on myös pehmeä poliittinen työkalu eikä sisällä seuraamuksia, mikäli sen tavoitteita joillain alueilla ei saavuteta. Koska koordinointi eri tahojen kesken on lisäksi vaikeata, strategian täysi toimeenpano on haastavaa. Vuonna 2013 Eurooppa-neuvosto antoi maakohtaisia suosituksia viidelle maalle, mukaan lukien Romaniolle, koskien kansallisten romanistrategioiden toimeenpanemista.⁴⁴ Romanian kansallinen romanivirasto muokkaa strategiaa, jotta se noudattaisi suosituksia, erityisesti seurantamekanismin sisällyttämiseksi ja toimintasuunnitelmien sekä budjetin uudistamiseksi strategian tarkkojen tavoitteiden mukaisesti.⁴⁵

Kansallinen romanivirasto

Kansallinen romanivirasto (*Agenția Națională pentru Romi*) perustettiin vuonna 2004, ja se korvasi aikaisemman Kansallisen romanitoimiston (*Oficiul Național pentru Romi*). Romanivirasto on valtion laitos, joka on vastuussa kansallisen romanistrategian toimeenpanon seuraamisesta. Se pyrkii myös saattamaan linjaministeriöiden, muiden julkisten laitosten sekä romanikansalaisyhteiskunnan edustajia keskusteluyhteyteen romanien yhteiskunnallisen ja taloudellisen tilanteen parantamiseksi, romanien kulttuurin ja työllisyyden edistämiseksi sekä heidän yhteiskunnallisen osallistumisen ja elinolosuhteiden kehittymisen seuraamiseksi. Romanivirasto on ollut myös vastuussa monista EU:n rahoitusinstrumenteilla rahoitettujen projektien hallinnoinnista ja implementoinnista. Tällä hetkellä virastolla on seitsemän aluetoimistoa. Romaniviraston johtajan virka annetaan ilmeisesti yleensä Romanipuolue "Pro-Europan" (*Partida Romilor "Pro-Europa"*) jäsenelle, vaikkakaan ei välttämättä jollekulle pääministeriä tai pääpuolueita lähellä olevalle.

Viimeaikaisen finanssikriisin aiheuttamat budjettileikkaukset ja niitä seuranneet irtisanomiset ovat vaikeuttaneet romaniviraston toimintaa, vaikka monet viraston toimintaa tuntevat väittävät, että se ei ole koskaan pystynyt täysin saavuttamaan rooliaan romanien integraation edistämisestä vastuussa olevana edustuksellisenä elimenä. Lisäksi vaikka viraston tehtävänä on toimia neuvoo-antavana tahona romanikysymyksissä hallitusta varten, romanivirasto on jätetty marginaaliseen asemaan, eikä sillä ole tarpeeksi vaikutusvaltaa ministeriöihin, joiden tehtävänä on tarjota riittäviä palveluita kaikille kansalaisille. Sen jälkeen kun hallitus perusti EU-tuista vastaavan ministeriön (*Ministerul Fondurilor Europene*) ja teki siitä yhteystahon yhteiskunnalliseen osallisuuteen liittyvissä kysymyksissä, romaniviraston merkitys on yhä laskenut. Lisäksi pääministerillä on romaniasiain neuvonantaja, joten romaniviraston ja muiden laitosten roolia ja velvollisuuksia tulisi selkeyttää kaksinkertaisen työn välttämiseksi.

Ministeriöidenvälinen romanityöryhmä

Pääministerin päätöksellä vuonna 2011 perustettu ministeriöidenvälinen romanityöryhmä on korkean tason yhteistyöelin linjaministeriöille ja muille virastoille, joiden vastuulla on kansallisen romanistrategian toimeenpano. Työryhmää koordinoi varapääministeri, ja sen puheenjohtaja on romaniviraston johtaja. Työryhmän on määrä tavata kerran kuukaudessa ja raportoida toimistaan hallitukselle kahdesti vuodessa, minkä lisäksi sen tehtävänä on antaa neuvoja romanien yhteiskunnalliseen ja taloudelliseen tilanteeseen liittyen.

Ministeriöiden romanitoimikunnat

Kansallisen romanistrategian yhtenä tuloksena sen eri osa-alueiden toimeenpanemisesta vastuussa oleviin ministeriöihin perustettiin romanitoimikuntia, joiden puheenjohtajana toimii asiaankuuluva valtiosihteeri. Toimikunnat arvioivat valtionbudjettia ja kohdentavat varoja romanien osallisuutta edistäviä toimia varten. Toimikunnat ja työryhmät ministeriöiden alaisissa valtionlaitoksissa auttavat lisäksi paikallishallinnon edustajia ja kansalaisyhteiskuntaa EU-tukien hakemisessa ja hallinnoinnissa sekä antavat suosituksia kansallisen romanistrategian päivityksiä varten.

Pääministerin romaniasiain neuvonantaja

Istuva pääministeri Victor Ponta nimitti kuuluisan romanimuusikon Damian Drăghicin henkilökohtaiseksi romaniasiain neuvonantajakseen 2012. Nimityksen aikaan Drăghici toimi senaattorina, ja hänet valittiin myöhemmin EU-parlamentaarikoksi vuonna 2014. Keväästä 2014 lähtien romaniasian neuvonantajana on toiminut nuori romani Alina Ciuciu, joka opiskelee oikeustieteitä Sorbonnen yliopistossa Ranskassa. Ciuciu on alun perin romanialainen, mutta on asunut Ranskassa suurimman osan elämästään ja palvelee pääministeriä Pariisista käsin.

Romaniasiain neuvonantaja on kunniaavirka, eikä siitä saa palkkaa. Neuvonantaja avustaa pääministeriä romanikysymyksissä, mutta on erityisesti Romanian romanilähtettiläs, joka toimii roolimallina romaneille sekä tekee näkyväksi hallituksen toimet romaninyhteisöjen ongelmiin vastaamisessa.

Monitoroinnin ja evaluoinnin keskuslaitos

Yksi kansallisella romanistrategialla perustettu hallinnollinen rakenne on Monitoroinnin ja evaluoinnin keskuslaitos (*Compartimentul Central pentru Monitorizare și Evalua*) presidentin neuvonantajan (*Consilier de Stat*) alaisuudessa. Laitoksen vastuulla on tietojen kerääminen romanistrategian toimeenpanemiseen liittyen ja raportin laatiminen, jonka ministeriöidenvälinen työryhmä sitten hyväksyy.

Kansallinen syrjinnänvastainen komitea

Myös Kansallinen syrjinnänvastainen komitea (*Consiliului National pentru Combaterea Discriminării*) on romanien osallistumiselle avoin toimielin, joka perustettiin vuonna 2002 taistelemaan syrjintää vastaan seuraamalla Romanian kansainvälisten ihmisoikeussitoumusten ja kansallisen syrjinnänvastaisen lain (137/2000) toimeenpanemista. Vaikka komitea on tarkoitettu kaikille Romanian kansalaisille, suuri osa sen käsittelemistä tapauksista liittyy romaneihin. Komitealla on valta antaa varoituksia tai sakkoja todistetuissa syrjintätapauksissa.

Etnisten suhteiden laitos

Etnisten suhteiden laitos (*Departamentul Pentru Relații Interetnice*) perustettiin vuonna 2005 edistämään kulttuurista ja kielellistä monimuotoisuutta, ehkäisemään rasismia ja muukalaisvihaa, tukemaan kulttuurienvälistä vuoropuhelua ja ylipäättään suojelemaan etnisiä vähemmistöjä. Laitos toteuttaa tehtäviään toimeenpanemalla hallituksen vähemmistöpolitiikkaa, muotoilemalla ja hyväksymällä lakiesityksiä sekä valvomalla kansallisten vähemmistöjen tilannetta. Etnisten suhteiden laitoksella ei kuitenkaan ole laillista toimivaltaa pakotteiden määräämiseksi. Laitos toimii pääministerin kanslian alaisuudessa, ja sen toimintaa koordinoi maan hallituksen sihteeristöä edustava varaministeri.

2.2. Hallinnolliset rakenteet paikallistasolla

Kansallisen romaniviraston aluetoimistot

Romanivirastolla on seitsemän aluetoimistoa, jotka kattavat Romanian kaikki maakunnat. Näiden toimistojen tehtävänä on tehdä yhteistyötä paikallistason tahojen, kuten Maakuntien romanitoimistojen, kanssa sekä seurata kansallisen romanistrategian toimeenpanoa alemmilla hallinnon tasoilla. Tällä hetkellä aluetoimistojen tilanne ja mandaatti ovat epäselviä, ja Kansallisessa romanivirastossa on keskusteltu toimistojen yhdistämisestä keskusviraston yhteyteen yhden koko maan kattavan keskusrakenteen perustamiseksi.⁴⁶

Maakuntien romanitoimistot

Maakuntien romanitoimistot toimivat maakuntatason hallituksen (*prefectura*) yhteydessä sisäministeriön alaisuudessa ja tekevät yhteistyötä Kansallisen romaniviraston kanssa. Maakuntatoimistojen tehtävänä on kerätä romanijärjestöjen ja paikallistason hallinnon edustajia haavoittuvien ryhmien paikallistason suunnitelmien toimeenpanemiseksi ja välittää suosituksia, hyviä käytäntöjä ja parannusehdotuksia hallinnon ylemmille tasoille.

Paikalliset romaniasiantuntijat

Pormestarien toimistoihin palkattiin vuonna 2009 yhteensä 210 EU-hankkeessa koulutettua romaniasiantuntijaa tekemään yhteistyötä paikallisten romaniyhteisöjen ja paikallishallinnon kanssa romanien yhteiskunnalliseen osallisuuteen liittyvissä asioissa. Ohjelman tarkoituksena oli

lisätä romanien osallistumista virallisiin rakenteisiin, jotta romanit voisivat myötävaikuttaa heitä koskeviin päätöksiin. Romaniasiantuntijoiden tehtävänä on perustaa työryhmiä niin romaniyhteisöihin kuin paikallishallinnon yhteyteen toimintasuunnitelmien laatimiseksi ja niiden toimeenpanemiseksi. Hankkeen puutteita ovat olleet pätevien romanien löytäminen joissain kunnissa sekä kuntien vaikeudet turvata hankkeelle kestävä rahoitus – EU-rahoituksen loppumisen myötä vuonna 2011 vain 35 pormestarin toimistoa jatkoi paikallisten romaniasioiden asiantuntijoiden työllistämistä.⁴⁷

Johtopäätöksiä

Useat selvityksen laatimisen aikana tavatut henkilöt olivat sitä mieltä, että edellä mainitut rakenteet, erityisesti ministeriöidenvälinen työryhmä ja ministeriöiden romanitoimikunnat, toimivat heikosti ja ovat todellisuudessa olemassa pelkästään paperilla, minkä lisäksi paikallistason rakenteet eivät ole vakiintuneita eikä niiden mandaatti ole selkeä. Tämä on valitettavaa, koska olisi erittäin tärkeätä, että hallitus ja romaniedustajat suunnittelisivat yhdessä toimia pitkän aikavälin muutosten saavuttamiseksi Romanian romanien tilanteeseen, erityisesti ruohonjuuritasolla. Lisäksi pitäisi löytyä yhteisymmärrys myös sille, että mikäli hallitus perustaa koordinaatio- ja toimeenpanomekanismeja yhteiskunnallisuuden osallisuuden edistämiseksi, enemmän pitäisi myös tehdä niiden tehokkaan toiminnan turvaamiseksi. Jotkut näistä ongelmista johtuvat myös toimenpiteiden heikosta seurannasta ja arvioinnista. Joka tapauksessa poliittisen tahdon puuttuminen mainittiin pääasiallisena syynä, minkä takia romanien tilannetta ei saada parannettua.

2.3. Romanien poliittinen osallistuminen ja kansalaisyhteiskunta

Romanien poliittinen osallistuminen

Jopa virallisiin väestönlaskelukuihin suhteutettuna romanit ovat aliedustettuina kansallisessa päätöksenteossa. Tällä hetkellä maan parlamentin 588 kansanedustajasta vain kaksi ilmoittaa olevansa romani. Toinen heistä, Nicolae Păun Romanipuolue "Pro Europasta", pitää hallussaan romanivähemmistön edustajalle varattua paikkaa edustajainhuoneessa, joka on Romanian kaksikamarisen parlamentin alahuone. Romanit ovat yksi Romanian kahdestakymmenestä virallisesta kansallisesta vähemmistöstä, jolla kullakin on perustuslain takaama oikeus yhteen paikkaan (tšekit ja slovakit jakavat yhden vähemmistöpaikan). Mădălin Voicu on edustajanhuoneen kansanedustaja sosiaalidemokraattisesta puolueesta (PSD; *Partidul Social Democrat*), joka on suurin hallituspuolue. Lisäksi Damian Drăghici Romanian kansallisesta edistysunionista (*Uniunea Națională pentru Progresul României*) toimi senaattorina, kunnes hänet valittiin vuonna 2014 Euroopan toiseksi kahdesta itsensä romaniksi määritteleväksi euro-edustajaksi Euroopan parlamenttiin eikä siis palvele enää Romanian senaatissa.

Vaikka vuoden 1989 vallankumouksen jälkeen Romanian politiikassa on vaikuttanut useita romanipuolueita, Romanipuolue "Pro Europa" on pitänyt hallussaan romanivähemmistön paikkaa

parlamentissa vuodesta 1992. Pystyäkseen asettumaan ehdolle parlamenttivaaleissa puolueiden tai yhdistysten tulee täyttää melko korkeat vaatimukset liittyen jäsenten määrään ja edustautumiseen vähintään 15 maakunnassa, mikä sulkee pienemmät tai alueelliset puolueet ja yhdistykset ehdokkuuden ulkopuolelle. Nämä vaatimukset on kuitenkin poistettu niiltä puolueilta ja yhdistyksiltä, jotka ovat jo edustettuina parlamentissa, mikä asettaa muut romaneja edustavat ryhmät epäedulliseen asemaan Romanipuolue "Pro Euroopan" nähden. Lisäksi, koska Romanipuolue "Pro Europalle" on annettu paikka vähemmistöstatuksen takia, sen ei tarvitse juuri vedota äänestäjiin. Vuoden 2012 parlamenttivaaleissa puolue sai noin 22 000 ääntä eli vähemmän kuin 0,3 % kaikista äänistä, mikä on huomattavasti alle 5 %:n äänikynnyksen.⁴⁸

Äänen vähäinen määrä viittaa siihen, että harva romani äänestää Romanipuolue "Pro Eurooppa", minkä takia on asiallista pohtia sitä, miten hyvin puolue edustaa romaneja. Tämä vaikuttaa olevan yksi syistä, minkä takia kilpaileva romanipuolue Romanian kansalaisdemokraattinen liitto (*Alianța Civică Democrată a Romilor*) suunnittelee vievänsä Romanipuolue "Pro Euroopan" taatun parlamenttipaikan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen. Sen sijaan, että romanit äänestäisivät edustajiaan virkoihin, on esiintynyt väitteitä, että suuret puolueet olisivat käyneet kauppaa romanien äänistä ja vaihtaneet niitä rahan tai kulutustuotteisiin.⁴⁹ Tämä on valitettavaa romanien äänen kuuluviin saamisen kannalta – Romanian romaniväestön merkittävän määrän huomioiden heidän poliittinen vaikutusvaltansa voisi olla moninkertainen, jos he pystyisivät yhdistämään voimansa. Näin jo senkin takia, kun romanivähemmistön koko on todennäköisesti suurempi kuin unkarilaisten, joilla on Romanian unkarilaisten demokraattinen liitto -puolueensa (*Româniai Magyar Demokrata Szövetség*) listoilta 18 edustajaa alahuoneessa ja 9 senaattoria.

Vuoden 2012 paikallisvaaleissa Romanipuolue "Pro Europa" sai yhden pormestarin ja 125 kunnanvaltuutettua, mutta myös muut romanipuolueet tai -yhdistykset turvasivat edustuksensa: Romanian kansalaisdemokraattinen liitto sai 28 kunnanvaltuutettua ja Romaniyhteisöjen kansallinen liitto (*Uniunea Națională a Comunităților de Romi*) 8 kunnanvaltuutettua.⁵⁰

Kansalaisyhteiskunta

Romanien poliittisilla puolueilla, kansalaisjärjestöillä, kansalaisyhteiskunnalla sekä perinteisillä romanijohtajilla on merkittävä rooli romanien äänen kuuluville saamiseksi yhteiskunnassa, romaneihin liittyvien politiikkojen kehittämisessä sekä niiden toteuttamisen seuraamisessa. Koska monet järjestöt edistävät romanien oikeuksia ja kulttuuria sekä työllistävät romaneja, on vaikea määrittää, mitkä niistä ovat "romanijärjestöjä". Sellaisten kansallisten ja paikallisten järjestöjen, jotka toteuttavat romaniprojekteja, määrän arvioidaan olevan yli 200.⁵¹ Ottaen huomioon romanien merkittävä määrä Romaniassa, romanijärjestöjen kansallinen vaikutus on kuitenkin melko rajattu ja kapea.

Joitakin merkittävimpiä kansallisella tasolla romanikysymysten parissa työskenteleviä järjestöjä, joilla on kapasiteettia toteuttaa EU-projekteja, ovat: Romani CRISS, joka keskittyy koulutukseen, terveyteen ja oikeusapuun; Împreună-järjestö, jonka painopiste on tutkimuksessa ja romanien

tilanteen seuraamisessa; Romanikeskus "AMARE Romentza", joka taistelee syrjintää vastaan ja edistää romanikulttuuria ja -kieltä; sekä Romanian romaninaisten yhdistys (*Asociația Femeilor Rome din România*), joka työskentelee ihmisoikeuksien ja yhteiskunnallisen osallisuuden parissa. Hiljattain kuusi romanijärjestöä on perustanut Romanian kehitysliikkeen (*Mișcarea de Dezvoltare a Romilor*), joka pyrkii lisäämään romanien osallistumista heidän tilannettaan kohentavien julkisten hankkeiden suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin.⁵² Romaniaalaisten järjestöjen lisäksi useat kansainväliset ja alueelliset kansalaisjärjestöt, kuten *Open Society Institute*, *European Roma Rights Centre*, *Amnesty International* sekä *Save the Children* ja muut seuraavat Romanian romanien tilannetta sekä toteuttavat hankkeita heidän yhteiskunnallisen osallisuutensa edistämiseksi.

3. HALLITUSTENVÄLISET TOIMET

3.1. Euroopan unionin romanipolitiikka

Johdanto

Uusien jäsenvaltioiden liittyminen EU:hun vuosina 2004 ja 2007 on luonut EU:n toimielimille painetta kamppailla romanien syrjäytymistä vastaan Keski- ja Itä-Euroopan maissa, joista Romaniassa on luultavimmin suurin romanivähemmistö. Tämän seurauksena on korostunut tarve kehittää yhteinen puitekehys, joka tarttuisi erityisesti romanien kohtaamaan yhteiskunnalliseen epätasa-arvoon Euroopassa. Useat EU-elimet ovat maininneet päätelmissään romanien osallisuuteen liittyvät ongelmat, mutta poliittisten toimenpiteiden vaikutukset kansallisiin tai paikallisiin suunnitelmiin jäävät vielä nähtäväksi. Romaniassa yleiset EU-asiat ovat ulkoasiainministeriön alaisia, mutta vuonna 2013 perustetulla EU-tuista vastaavalla ministeriöllä on tärkeä rooli romaneihin liittyvässä EU-politiikassa, koska se on sekä yhteiskunnalliseen osallisuuteen liittyvien kysymysten yhteystaho että kanavoi EU-tukia. Alla esitellään joitakin poliittisia romaneihin liittyviä toimenpiteitä, joita EU-elimet ovat hyväksyneet.

Eurooppa-neuvosto

Romanien osallisuus on ollut viime vuosina EU:n huippukokousten esityslistalla, erityisesti Ranskan suorittamien romanien karkotusten aikana vuonna 2010. Kesäkuussa 2011 Eurooppa-neuvosto hyväksyi EU:n puitekehysten vuoteen 2020 ulottuville romanien kansallisille integraatiostrategioille, joka laadittiin Unkarin puheenjohtajuuskaudella.⁵³ Aikaisemmin vuonna 2007 Eurooppa-neuvosto esitti: "Eurooppa-neuvosto, joka on tietoinen romanien erityisestä tilanteesta koko unionissa, pyytää jäsenvaltioita ja unionia parantamaan kaikin keinoin romanien integroitumista".⁵⁴ Romanian kannalta merkittävä on myös Eurooppa 2020 -strategia, jonka Eurooppa-neuvosto hyväksyi kesäkuussa 2010. Yhdeksi viidestä EU:n yleistavoitteesta hyväksyttiin tavoite vähentää köyhyys- tai syrjäytymisriskissä elävien – joista monet ovat romaneja – määrää vähintään 20 miljoonalla vuoteen 2020 mennessä.⁵⁵

Euroopan komissio

Lisääntynyt yhteiskunnallisen osallisuuden korostus ja erityiset romaneihin kohdistuvat toimenpiteet viime vuosina kertovat siitä, että komissio on omaksunut aiempaa vahvemman roolin romanien integraation edistäjänä. Tällä hetkellä romanien osallisuuteen liittyviä asioita käsitellään komissiossa oikeusasioiden pääosastolla (DG JUST).

Merkittävä asiakirja, jossa tunnustetaan tarve Euroopan laajuiselle viitekehykselle, oli komission tiedonanto vuodelta 2011 EU:n puitekehuksesta vuoteen 2020 ulottuville romanien kansallisille integraatiostrategioille.⁵⁶ Tämä puitekehys on kattava politiikka-asiakirja, jonka tavoitteena on parantaa Euroopan 10–12 miljoonan romanin yhteiskunnallista osallisuutta. Se pyrkii määrittämään ja koordinoimaan EU:n jäsen- ja ehdokasvaltioiden velvollisuuksia ja sitoumuksia niiden romaniväestöä kohtaan. Tässä puitekehyksessä komissio esittää, että jäsenvaltiot laatisivat omat romanistrategiansa, jotka perustuvat neljään kansalliseen pääintegraatiotavoitteeseen (asuminen, terveys, koulutus ja työllisyys). Romanian toinen kansallinen romanistrategia noudattaa EU:n puitekehystä. Kesäkuussa 2013 komissio antoi puitekehysten jatkoksi tiedonannon romanien integraatiota edistävien kansallisten strategioiden täytäntöönpanossa etenemisestä, joka edellyttää kansallisten strategioiden tehokkaampaa toimeenpanoa ja läheisempää yhteistyötä EU:n ja paikallisten viranomaisten välillä.⁵⁷

Komissio on myös ottanut järjestämisvastuulleen romanihuippukokoukset, jotka ovat EU-toimielinten, kansallisten hallitusten ja edustuselinten, kansainvälisten järjestöjen sekä kansalaisyhteiskunnan korkean tason tapaamisia. Romanian presidentti Băsescu oli ainoa huhtikuussa 2014 järjestettyyn kolmanteen romanihuippukokoukseen osallistunut valtionpäämies. Kokous keskittyi romanien osallisuuteen liittyviin paikallistason politiikkoihin. Valitettavasti huippukokous ei tuottanut sellaisia konkreettisia tuloksia, joiden toteutumista voisi seurata Romaniassa, tai ainakaan lehdistö, presidentti Băsescun tai muiden romanialaisten poliitikkojen julkiset lausunnot eivät tällaiseen viitanneet. Puheessaan Băsescu korosti romanikeskiluokan syntymisen tärkeyttä, minkä lisäksi hän kehotti romaniyhteisöjä sovittamaan kulttuurisia piirteitään yhteen yhteiskunnan sääntöjen ja normien kanssa.⁵⁸

Euroopan parlamentti

Komission puitekehystä edelsi Euroopan parlamentissa vuosien keskustelu ja useita päätöslauselmia romanien oikeuksista. Ensimmäinen vaatimus Euroopan laajuisesta puitekehuksesta oli päätöslauselman hyväksyminen eurooppalaisesta romanistrategiasta.⁵⁹ Maaliskuussa 2010 Euroopan parlamentti toisti tämän vision hyväksymällä päätöslauselman Euroopan toisesta romanihuippukokouksesta. Tässä päätöslauselmassa parlamentti muun muassa vaatii komissiota kehittämään kattavan eurooppalaisen romanistrategian yhteiskunnallisen syrjäytymisen ja romanien syrjinnän ehkäisemiseksi Euroopassa.⁶⁰ Komission seurantatiedonannon tavoin parlamentti hyväksyi joulukuussa 2013 päätöslauselman edistysaskelista kansallisten romani-integraatiostrategioiden toteuttamisessa. Päätöslauselma muun muassa tuomitsee vihapuheen ja etnisen profiloinnin, vaatii kansallisten

romanistrategioiden tehokkaampaa toimeenpanoa ja paikallisviranomaisten tiiviimpää osallistumista sekä niin kansallisen kuin EU-rahoituksen tehokkaampaa käyttöönottoa.⁶¹

Euroopan unionin neuvosto

Neuvostossa romaniasioita on käsitelty lähinnä työllisyys-, sosiaalipolitiikka-, terveys- ja kuluttajaneuvostossa (TSTK-neuvosto). Viimeisimmän vuosikymmenen aikana neuvostolla on ollut useita päätelmiä romanien osallisuuteen liittyen. Viime vuosina neuvosto on myös keskittynyt EU:n romanipuitekehysten tukemiseen ja vaatinut EU-varojen parempaa käyttöä.

Joulukuussa 2013 TSTK-neuvosto hyväksyi suosituksen romanien integraatiota jäsenvaltioissa edistävästä tuloksellisista toimenpiteistä. Siinä kehoitetaan jäsenvaltioiden toteuttavan kohdennettuja toimenpiteitä romanien ja muun väestön välisen kuilun kaventamiseksi koulutuksen, työllisyyden, terveydenhoidon ja asumisen alueilla sekä varmistamaan tehokkaampi ja kestävä rahoitus EU-rahastojen ja kansallisten varojen paremmalla käytöllä.⁶² Toukokuussa 2011 TSTK-neuvosto sopi Unkarin puheenjohtajakaudella valmistellusta päätöslauselmasta, joka kannatti kansallisia romanistrategioita koordinoivan EU:n puitekehysten käyttöönottoa.⁶³ Vuonna 2013 neuvosto hyväksyi lisäksi Romaniaa koskevan maakohtaisen suosituksen, jossa maata kehoitetaan tehostamaan koulutukseen ja työmarkkinoille pääsyä viittaamalla erityisesti romanien tilanteeseen.⁶⁴

3.2. Eurooppalainen rahoitus

Euroopan unionin rahastot

Euroopan unionin viidestä rakenne- ja investointirahastosta erityisesti Euroopan aluekehitysrahaston ja Euroopan sosiaalirahaston varoja voidaan käyttää haavoittuvien ryhmien, kuten romanien, yhtäläisten mahdollisuuksien parantamiseksi. Sosiaalirahaston ohjelmilla tuetaan erilaisia työllisyyttä ja osaamistaloutta edistäviä hankkeita. Rahoituksella tuetaan myös heikommassa asemassa olevia ryhmiä ja edistetään eri väestöryhmien tasa-arvoisuutta. Aluekehitysrahasto rahoittaa ohjelmia ja projekteja, jotka edistävät yrittäjyyttä, innovaatioita, alueellista kilpailukykyä, osaamistaloutta sekä alueellista saavutettavuutta. Toukokuusta 2010 lähtien aluekehitysrahaston varoja on ollut mahdollista käyttää myös syrjäytyneiden ryhmien asumisen tukemishankkeisiin.

Koko Euroopassa, mutta erityisesti Romaniassa merkittävä ongelma EU-varojen käytössä on ollut niiden alhainen käyttöaste: kesäkuussa 2014 varojen käyttöaste oli noin 36 % edellisen rahastokauden 2007–2013 Romaniassa korvamerkityistä rahoista⁶⁵ (noin 20 miljardia euroa yhteensä).⁶⁶ Syitä alhaiselle käyttöasteelle ja siitä seuranneille vaatimattomille tuloksille romanien osallisuuden edistämiseksi ovat tietotaidon puute ja paikallishallinnon heikko kapasiteetti sekä kansalaisyhteiskunnan ja romaniyhteisöjen kapasiteetin ja osallistumisen puute ja vaikeudet löytää vastinrahoitusta.

Näitä ongelmia vastaan taistellakseen Romanian hallitus perusti vuonna 2013 uuden EU-tuista vastaavan ministeriön, jonka tehtävänä on selkeyttää EU-rahastojen koordinoitua ja nostaa niiden käyttöastetta. Ministeriön vastuulla on myös vuosien 2014–2020 ohjelmakaudelle Romanian kumppanuussopimuksen laatiminen, joka perustuu linjaministeriöiden yksityiskohtaisempiin sektorikohtaisiin suunnitelmiin. Yhteiskunnallisen osallisuuden edistämiseksi ministeriöllä on kaksi pääasiallista toimintatapaa: ensiksi varoja ohjataan Romanian sosiaalisen kehityksen rahastolle (*Fondul Român de Dezvoltare Socială*), joka on ruohonjuuritason kehityshankkeita toteuttava itsenäinen julkinen rahasto. Toiseksi, ministeriö antaa ohjausta EU-rahastovarojen hakemista ja hallinnointia varten.

Rahastojen uusi ohjelmakausi 2014–2020 on alkanut hiljattain. Komission suositusten mukaisesti uusi kumppanuussopimus mainitsee romanit yhtenä Romanian haavoittuvaisista ryhmistä, joka voi saada osakseen positiivista erityiskohtelua ja väliaikaisia erityistukimuotoja koulutukseen, työhön ja muihin palveluihin pääsyn yhtäläisten mahdollisuuksien varmistamiseksi.⁶⁷

Euroopan talousalueen ja Norjan määrärahat (*EEA/Norwegian Funds*) sekä Sveitsin antama tuki Norja yhdessä muiden Euroopan talousalueen (ETA) jäsenmaiden ja Sveitsin kanssa eivät ole EU:n jäsenmaita, mutta osallistuvat aktiivisesti Euroopan laajenemiseen ja koheesiopolitiikkaan sekä ovat merkittäviä lahjoittajamaita Romaniassa. ETA-mailta ja Sveitsiltä haettavien rahojen etu on siinä, että niiden hakeminen ja hallinnointi on suhteessa kevyempää EU-rahoihin verrattuna.

Norjalla ja muilla ETA-mailla on Etelä- ja Keski-Euroopan 16 EU-maalle haettavana kokonaisuudessaan 1,8 miljardia euroa, joista Romanian on varattu noin 306 miljoonaa euroa rahoituskautta 2009–2014 varten. Kaiken kaikkiaan tavoitteena on vähentää taloudellista ja yhteiskunnallista epätasa-arvoisuutta sekä vahvistaa kahdenvälisiä suhteita. Noin 20 % asiaankuuluvien ohjelmien (13 yhteensä) kokonaisrahoituksesta tai 40 miljoonaa euroa on suunnattu romaniväestön tilanteen kohentamiseen. Asiaankuuluvia ohjelmia ovat rahasto kansalaisjärjestöille, köyhyyden vähentämiseen pyrkivä ohjelma, vaaralle alttiina oleville (*at risk*) lapsille ja nuorille tarkoitettu ohjelma sekä paikallinen ja alueellinen hanke kansallisen epätasa-arvoisuuden vähentämiseksi ja yhteiskunnallisen osallisuuden edistämiseksi.⁶⁸

Sveitsi tukee Romaniaa yhteensä 181 miljoonalla Sveitsin frangilla (noin 150 miljoonaa euroa) rahoituskaudella 2009–2014. Nämä rahat ovat osa Sveitsin tuesta niille valtioille, jotka liittyivät Euroopan unioniin 1. toukokuuta 2004 ja 1. tammikuuta 2007. Sveitsin tuen tavoitteena on vähentää taloudellista ja yhteiskunnallista epätasa-arvoisuutta laajentuneessa Euroopan unionissa. Sveitsiläis-romaniaalainen yhteistyöohjelma edistää romanien tilannetta pääasiallisesti romanien ja muiden haavoittuvien ryhmien osallisuuden edistämisen temaattisesta rahastosta (14 miljoonaa Sveitsin frangia tai noin 11,5 miljoonaa euroa), joka rahoittaa yhtäältä yhdistettyjä terveyteen ja koulutukseen liittyviä hankkeita ja toisaalta taloudellista itsenäisyyttä tukevaa yrittäjyyttä.⁶⁹

3.3. Euroopan neuvoston romanipolitiikka

Yleisesti Euroopan neuvoston romanipolitiikasta

Vuonna 1949 perustettu Euroopan neuvosto on Euroopan vanhin hallitustenvälinen alueellinen järjestö, joka edistää ja valvoo ihmisoikeuksien toteutumista mantereella. Erityisesti sen jälkeen, kun järjestö laajeni entisiin sosialistimaihin 1990-luvulla, se on viitannut useasti romanien tilanteeseen ministerineuvoston, parlamentaarisen yleiskokouksen tai Euroopan paikallis- ja aluehallinnon kongressin suosituksissa ja päätöslauselmissa. Lisäksi Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksilla, joista merkittävin on Euroopan ihmisoikeussopimus, sekä sitä valvovalla Euroopan ihmisoikeustuomioistuimella on ollut tärkeä rooli romaneihin kohdistuneiden ihmisoikeusloukkausten tuomisessa esille.

Muita Euroopan neuvoston piirissä työskenteleviä ihmisoikeusvalvojia ovat Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu sekä Euroopan rasmin ja suvaitsemattomuuden komissio (ECRI), jotka ovat lausumissaan ja selvityksissään viitanneet Romanian romanien tilanteeseen. Esimerkiksi äskettäin hyväksytyn Romanian neljännen ECRI-raportin yksi kolmesta pääsuosituksesta Romanian hallitukselle oli riittävän rahoituksen turvaaminen romanistrategian toimeenpanemiselle.⁷⁰

Vuodesta 1995 lähtien Euroopan neuvoston alaisuudessa on toiminut jäsenmaiden hallitusten, romanitahojen sekä kansainvälisten järjestöjen edustajista koostuva romaniasiain asiantuntijakomitea (helmikuusta 2011 lähtien nimellä CAHROM, *Ad hoc Committee of Experts on Roma Issues*). Komitean vastuulla on säännöllisesti seurata romanien tilannetta Euroopassa, minkä lisäksi se antaa neuvoja ministerineuvostolle.

Lisäksi romanien tilanteesta käydään keskustelua Euroopan paikallis- ja aluehallinnon kongressissa, joka korostaa paikallistason viranomaisten merkitystä. Kongressi on neuvoo-antava toimielin, joka edustaa Euroopan paikallisia ja alueellisia viranomaisia, ja on hyväksynyt useita suosituksia ja päätöslauselmia romaneihin liittyen.

Ministerineuvosto

1990-luvun puolivälistä lähtien ministerineuvosto, joka koostuu jäsenvaltioiden ulkoministereistä, on antanut useita suosituksia muun muassa romanilasten koulutukseen, romanien ja kiertäjien talouden kohentamiseen, työllisyyteen ja asumiseen liittyen.⁷¹ Viimeisin ministerineuvoston suositus on vuodelta 2012, joka kutsuu "välitystä (*mediation*) tehokkaaksi keinoksi romanien ihmisoikeuksien ja yhteiskunnallisen osallistumisen edistämiseksi" ja kannattaa Euroopan neuvoston ja EU:n yhteistä ROMED-romanivälittäjä-hanketta.⁷² Romaniassa on 273 ROMED-ohjelmassa koulutettua romanivälittäjää.⁷³ Toinen Euroopan neuvoston ja EU:n yhteinen Romaniassa toteutettu hanke on ROMACT, joka pyrkii vahvistamaan poliittista tahtoa ja hallinnollista kapasiteettia romanien osallisuuden lisäämiseksi paikallis- ja aluetasolla.⁷⁴

Lokakuussa 2010 Euroopan neuvosto järjesti romaneihin liittyen korkean tason tapaamisen, jossa hyväksyttiin Strasbourgin romanijulistus (*Strasbourg Declaration on Roma*). Julistus kehottaa jäsenmaita muun muassa ottamaan käyttöön syrjinnän vastaisen lain, tehostamaan taistelua vihapuhetta vastaan sekä käyttämään välittäjiä romanien ja valtaväestön välillä eri alueilla.⁷⁵

Vuonna 2008 ministerineuvosto kokosi yleissuosituksen, joka sisältää ministerineuvoston kahden vuosikymmenen aikana antamat suositukset. Tässä asiakirjassa kehoitetaan jäsenmaita hyväksymään kattavat lyhyen ja pitkän tähtäimen strategiat romanien tasa-arvon edistämiseksi sekä seuraamaan näiden täytäntöönpanoa säännöllisesti.⁷⁶ Romanian romanistrategian voidaan katsoa noudattavan tätä suositusta.

Parlamentaarinen yleiskokous

Euroopan neuvoston parlamentaarinen yleiskokous on jäsenmaiden kansanedustajista koostuva neuvoo-antava elin, joka valmistee suosituksia ministerikomitealle. Parlamentaarisen yleiskokouksen romaneja käsittelevä keskustelu on lisääntynyt entisten Keski- ja Itä-Euroopan sosialistimaiden liittyttyä Euroopan neuvostoon. Esimerkiksi yleiskokouksen vuonna 1993 hyväksymässä suosituksessa tunnustetaan romanit eurooppalaiseksi vähemmistöksi, jolla on oikeus elää vapaana syrjinnästä.⁷⁷ Sen jälkeen parlamentaarinen yleiskokous on hyväksynyt useita romaneihin liittyviä suosituksia ja päätöslauselmia, joista viimeisin vuodelta 2012 käsitteli romanisiirtolaisia.

3.4. Muita hallitustenvälisiä järjestöjä

Yhdistyneet kansakunnat (YK)

YK:n toimielimissä romansioita on käsitelty pääasiassa talous- ja sosiaalineuvoston (*Economic and Social Council*) alaisissa toimikunnissa, rahastoissa ja ohjelmissa sekä ihmisoikeusneuvoston (*Human Rights Council*) koordinoimassa UPR-menettelyssä (*Universal Periodic Review*). Merkittävä tuore kannanotto on ihmisoikeusneuvoston ensimmäinen romaneja koskeva päätöslauselma, joka hyväksyttiin kesäkuussa 2014.⁷⁸ Näiden lisäksi lähes kaikki kymmenestä ihmisoikeussopimusten valvontakomiteoista ovat kiinnittäneet huomiota romanien ihmisoikeuksien toteutumiseen liittyviin ongelmiin.

YK:n lastenrahasto eli Unicef on lasten oikeuksien puolesta toimiva erityisrahasto.

Sosialistihallintojen kaatumisen jälkeen Unicef on viitannut romanilasten erityisen haavoittuvaan asemaan useissa lausunnoissaan ja selvityksissään. Unicefilla on toimisto Romaniassa, ja järjestö on ottanut romanilasten oikeudet huomioon erityisesti yhteiskunnallista osallisuutta edistävässä toiminnassaan. Viime vuosina YK:n kehitysohjelman eli UNDP:n maatoimisto on merkittävästi pyrkinyt kohentamaan romanien tilannetta toteuttamalla ruohonjuuritason hankkeita.

Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö (ETYJ)

Etyjissä ihmisoikeuksista ja vähemmistöasioista käydään keskustelua erityisesti Etyjin inhimillisen ulottuvuuden osa-alueella. Jäsenvaltioita niiden inhimillisen ulottuvuuden sitoumuksien toteuttamisessa neuvoo demokraattisten instituutioiden ja ihmisoikeuksien toimisto (*Office for Democratic Institutions and Human Rights*; ODIHR). Etyjin romanitoimintoja koordinoi ODIHR:n alaisuudessa toimiva romaniyhteyspiste (*Contact Point for Roma and Sinti Issues*; CPRSI). Lisäksi laajemmin vähemmistökysymysten parissa työskentelee Etyjin vähemmistövaltuutettu, joka on tällä hetkellä suomalainen Astrid Thors.

Maailmanpankki

Viimeisimmän vuosikymmenen aikana Maailmanpankista on tullut merkittävä tekijä romanien taloudellisen itsenäisyyden edistäjänä ja köyhyyden vähentäjänä Romaniassa. Maailmanpankki on yksi suurimmista Romanian osallisuuden vuosikymmenen 2005–2015 (*The Decade of Roma Inclusion 2005–2015* eli niin sanottu *Roma Decade*) rahoittajista muiden kansainvälisten järjestöjen, yksityisten säätiöiden ja valtioiden lisäksi. *Roma Decade* pyrkii parantamaan romanien tilannetta erityisesti koulutuksen, terveyden, työllisyyden ja asumisen alueilla, erityisesti Keski- ja Itä-Euroopan maissa, mukaan lukien Romaniassa. Romanian koulutusrahasto (*Roma Education Fund*; REF) perustettiin *Roma Decaden* yhteydessä päämääränään tasoittaa koulutuksellinen kuilu romanien ja valtaväestön välillä. Maailmanpankki toteuttaa myös romanien yhteiskunnallista ja taloudellista voimaantumista edistäviä hankkeita Romaniassa, minkä lisäksi se julkaisi vuonna 2014 kattavan tutkimuksen romanien yhteiskunnallisesta osallisuudesta ("*Achieving Roma Inclusion in Romania: What does it take?*").

Lähteet

-
- ¹ European Commission, *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: An EU Framework for National Roma Integration Strategies up to 2020*, COM(2011) 173 final, Bryssel, 5.4.2011.
- ² Soros Foundation Romania, *EU INCLUSIVE – Data transfer and exchange of good practices regarding the inclusion of Roma population between Romania, Bulgaria, Italy and Spain: Roma situation in Romania, 2011 Between social inclusion and migration, Country Report*, Bucharest: Soros Foundation Romania, 2012.
- ³ Agenție Împreună, *The Roma in Romania: From Scapegoat to Development Engine*, heinäkuussa 2013, saatavilla:
<http://www.academia.edu/6037269/IN_ROMANIA_ROMA_From_Scapegoat_to_Development_Engine>.
- ⁴ The World Bank, *Achieving Roma Inclusion in Romania: What does it take?*, helmikuussa 2014, saatavilla:
<<http://documents.worldbank.org/curated/en/docsearch/report/86671>>.
- ⁵ Väestönlaskennan tulokset saatavilla: Romanian National Institute of Statistics, *The 2011 Population and Housing Census*, <<http://www.recensamantromania.ro/en/>>.
- ⁶ Esimerkiksi Euroopan neuvoston arviot romanien määrästä vaihtelevat 1,2 miljoonasta 2,5 miljoonaan. European Commission, *An EU Framework for National Roma Integration Strategies up to 2020* (COM[2011] 173 final), Brussels, April 2011.
- ⁷ The United Nations Development Programme/World Bank/European Commission, *Data on Vulnerability of Roma*, 2011, saatavilla:
<<http://www.eurasia.undp.org/content/rbec/en/home/ourwork/povertyreduction/roma-in-central-and-southeast-europe/roma-data/>>.
- ⁸ European Commission Education, Audiovisual & Culture Executive Agency, *Early Childhood Education and Care in Europe: Tackling Social and Cultural Inequalities*, Brussels: EACEA, 2009, s. 68.
- ⁹ The United Nations Development Programme/World Bank/European Commission, op. cit.
- ¹⁰ World Bank, *School enrolment, primary (% gross), Romania 2011*, saatavilla:
<<http://data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.ENRR>>.
- ¹¹ Soros Foundation Romania, op. cit., s. 184.
- ¹² The United Nations Development Programme/World Bank/European Commission, op. cit.
- ¹³ Agenție Împreună, *The Roma in Romania: From Scapegoat to Development Engine*, op. cit., s. 94.
- ¹⁴ Agenție Împreună, *One School for All? The Access of Roma Children to a Quality Education*, Buzău: Alpha MDN, 2011, s. 45–58.
- ¹⁵ Ibid., s. 119.
- ¹⁶ Agenție Împreună, *The Roma in Romania: From Scapegoat to Development Engine*, op. cit., s. 94.
- ¹⁷ The United Nations Development Programme/World Bank/European Commission, op. cit.
- ¹⁸ Soros Foundation Romania, op. cit., s. 183.
- ¹⁹ The Government of Romania, *Strategy of the Government of Romania for the Inclusion of the Romanian Citizens Belonging to Roma Minority for the Period 2012–2020*, op. cit.
- ²⁰ The United Nations Development Programme, *Avoiding the Dependency Trap*, Bratislava: UNDP, 2002, s. 32.
- ²¹ The United Nations Development Programme/World Bank/European Commission, op. cit.
- ²² European Union Agency for Fundamental Rights, *Survey data explorer - Results from the 2011 Roma survey*, saatavilla: <<http://fra.europa.eu/DVS/DVT/roma.php>>.
- ²³ The United Nations Development Programme /World Bank/European Commission, op. cit.

-
- ²⁴ Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, *Percepții și Atitudini privind Discriminarea 2013*, saatavilla: <<http://www.cncd.org.ro/files/file/Sondaj%20de%20opinie%20CNCd%202013.pdf>>.
- ²⁵ The World Bank, *Diagnostics and Policy Advice for Supporting Roma Inclusion in Romania*, 2014, s. 86, 91–92.
- ²⁶ Wamsiedel, Marius; Jitariu, Cristina, "Analysis of the Situation in Romania", s. 147–152 teoksessa *Health and the Roma Community, analysis of the situation in Europe: Bulgaria, Czech Republic, Greece, Portugal, Romania, Slovakia, Spain*, 2011, Madrid: Fundacion Secretariado Gitano Health Area.
- ²⁷ The United Nations Development Programme /World Bank/European Commission, op. cit.
- ²⁸ Wamsiedel, Marius; Jitariu, Cristina, op. cit., s. 149.
- ²⁹ Maaailman terveystarjosten perustamisasiakirjan johdanto, joka hyväksyttiin kansainvälisessä terveystyökonferenssissa (*international Health Conference*) New Yorkissa 19.–22. kesäkuuta 1946.
- ³⁰ Wamsiedel, Marius; Jitariu, Cristina, op. cit., s. 148–150.
- ³¹ UNICEF, *Romania: Statistics*, 2013, saatavilla: <http://www.unicef.org/infobycountry/romania_statistics.html>.
- ³² European Union Agency for Fundamental Rights, *Survey data explorer - Results from the 2011 Roma survey*, op. cit.
- ³³ World Health Organization, *Roma health mediation in Romania*, 2013, s. vii.
- ³⁴ Ibid., s. 15.
- ³⁵ The World Bank, *Achieving Roma Inclusion in Romania: What does it take?*, op. cit., s. 191.
- ³⁶ Soros Foundation Romania, op. cit., s. 195.
- ³⁷ Nita, Delia Luiza, Center for Legal Resources/RAXEN Romanian National Focal Point, *Thematic Study: Housing Conditions of Roma and Travellers*, maaliskuussa 2009, s. 27.
- ³⁸ European Union Agency for Fundamental Rights, *Survey data explorer - Results from the 2011 Roma survey*, op. cit.
- ³⁹ Florea, Ioana, "Housing Issues in the Qualitative Study," s. 109–116 teoksessa *Come Closer. Inclusion and Exclusion of Roma in Present Day Romanian Society*, edited by Gábor Fleck and Cosima Rughiniș, 2008, Bucharest: Human Dynamics.
- ⁴⁰ World Bank Group, *Romania Partnership Country Programme Snapshots*, huhtikuussa 2014, s. 4, saatavilla: <<http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/Romania-Snapshot.pdf>>.
- ⁴¹ Pele, Alexandra, "EMIGRAȚIEI. Câți români au plecat din țară în ultimii 25 de ani. TOPUL destinațiilor preferate" teoksessa *Gandul Info*, 27. maaliskuuta 2014, saatavilla: <<http://www.gandul.info/financiar/harta-emigratiei-cati-romani-au-plecat-din-tara-in-ultimii-25-de-ani-topul-destinatiilor-preferate-12334771>>.
- ⁴² Soros Foundation Romania, op. cit., s. 198–210.
- ⁴³ The Government of Romania, *Strategy of the Government of Romania for the Inclusion of the Romanian Citizens Belonging to Roma Minority for the Period 2012–2020*, op. cit.
- ⁴⁴ European Commission, *Report on the Implementation of the EU Framework for National Roma Integration Strategies*, Brussels, 2.4.2014, COM (2014) 209 final, s. 1.
- ⁴⁵ Agenția Națională pentru Romi, *Comunicat*, 20. huhtikuuta 2014, saatavilla: <<http://www.anr.gov.ro/docs/comunicate/DISCURS%2022%20APRILIE.pdf>>.
- ⁴⁶ Academia Română, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, *Raport Social: 2014 Evaluarea Capacității Agenției Naționale pentru Romi*, Bucharest, 2014, s. 28.
- ⁴⁷ The World Bank, *Achieving Roma Inclusion in Romania: What does it take?*, op. cit., s. 270.
- ⁴⁸ Prisacariu, Roxana, *Roma Political Participation in Romania – from Presence to Influence*, Institut für Föderalismus, 2013, s. 11–12.

-
- ⁴⁹ National Democratic Institute for International Affairs, *Assessment of Barriers to Roma Political Participation in Romania*, September 2009, s. 21–22.
- ⁵⁰ Vaalitulokset ovat saatavilla: Biroul Electoral Central, *Alegeri pentru Autoritati Administrative Locale*, 2012, <www.beclocale2012.ro>.
- ⁵¹ Mc Garry, Aidan, "Political Participation and Interest Articulation of Roma in Romania" teoksessa *JEMIE 7 (2008)* by European Centre for Minority Issues, 2008, s. 15.
- ⁵² Jurnalul Național, *De Ziua Internațională a Romilor, mai multe ONG-uri solicită implicarea comunităților de romi în deciziile care le influențează destinul*, 8. huhtikuuta 2014, saatavilla: <<http://jurnalul.ro/stiri/observator/de-ziua-internationala-a-romilor-mai-multe-ong-uri-solicita-implicarea-comunitatilor-de-romi-in-deciziile-care-le-influenteaza-destinul-665484.html>>.
- ⁵³ European Council, *Conclusions*, 23. ja 24. kesäkuuta 2011, Bryssel.
- ⁵⁴ European Council, *Presidency Conclusions*, 14. joulukuuta 2007, Bryssel.
- ⁵⁵ European Council, *Conclusions*, 17. kesäkuuta 2010, Bryssel.
- ⁵⁶ Euroopan komissio, *Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle sekä Alueiden komitealle – EU:n puitekehys vuoteen 2020 ulottuville romanien kansallisille integrointistrategioille*, KOM(2011) 173 lopullinen, Bryssel 5.4.2011.
- ⁵⁷ Euroopan komissio, *Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja Alueiden komitealle – Eteneminen romanien integraatiota edistävien kansallisten strategioiden täytäntöönpanossa*, KOM(2013) 454 lopullinen, Bryssel 26.6.2013.
- ⁵⁸ Roma React, *Third Roma Summit – Report*, 10. huhtikuuta 2014, saatavilla: <<http://www.romareact.org/reports/view/1791>>.
- ⁵⁹ European Parliament, *European Parliament resolution of 31 January 2008 on a European strategy on the Roma*, (P6_TA(2008)0035).
- ⁶⁰ European Parliament, *European Parliament resolution of 25 March 2010 on the Second European Roma Summit*, (P7_TA(2010)0085).
- ⁶¹ European Parliament, *European Parliament resolution of 12 December 2013 on the progress made in the implementation of the National Roma Integration Strategies*, (2013/2924(RSP)), Strasbourg, 12. joulukuuta 2013.
- ⁶² Council of the European Union, *Council Recommendation on Effective Roma Integration Measures in the Member States*, Employment, Social Policy, Health And Consumer Affairs Council Meeting, Bryssel, 9. ja 10. joulukuuta 2013.
- ⁶³ Council of the European Union, *An EU Framework for National Roma Integration Strategies up to 2020 - Council Conclusions*, Bryssel, 24. toukokuuta 2011.
- ⁶⁴ European Commission, *Recommendation for a Council Recommendation on Romania's 2014 national Reform Programme and Delivering a Council Opinion on Romania's 2014 Convergence Programme*, COM(2014) 424 final, Bryssel, 2.6.2014.
- ⁶⁵ Ministrul Fondurilor Europene, *Stadiul absorpției, Situația la 30 iunie 2014*, saatavilla: <<http://www.fonduri-ue.ro>>.
- ⁶⁶ European Union, Regional Policy, *Romania – Cohesion Policy, 2007–13*, saatavilla: <http://ec.europa.eu/regional_policy/atlas2007/fiche/ro_en.pdf>
- ⁶⁷ Ministry of European Funds, *Romanian Partnership Agreement for the 2014-2020 Programming Period, Official Version*, maaliskuussa 2014.
- ⁶⁸ Royal Norwegian Embassy in Bucharest, *What are EEA and Norway Grants?*, 23. maaliskuuta 2012, saatavilla: <http://www.norvegia.ro/News_and_events/The-EEA-and-Norway-Grants/The-EEA-and-Norway-Grants-2009-2014/General-information-on-the-Grants/What-are-EEA-and-Norway-Grants/>.

⁶⁹ Swiss Agency for Development and Cooperation, Romania, *Swiss Contribution to Romania*, saatavilla: <<http://www.swiss-contribution.admin.ch/romania/>>.

⁷⁰ European Commission against Racism and Intolerance (ECRI), *ECRI Report on Romania (fourth monitoring cycle)*, CRI(2014)19, Strasbourg, 19. maaliskuuta 2014, s. 51.

⁷¹ Euroopan neuvoston romaniaiheiset asiakirjat saatavilla: <<http://hub.coe.int/web/coe-portal/roma>>.

⁷² Council of Europe, Committee of Ministers, *Recommendation CM/Rec(2012)9 of the Committee of Ministers to Member States on mediation as an effective tool for promoting respect for human rights and social inclusion of Roma*, Strasbourg, 12. syyskuuta 2012.

⁷³ ROMED, Mediaton for Roma, *Romania*, saatavilla <<http://romed.coe-romact.org/countries/romania>>.

⁷⁴ ROMACT, European Alliance of Cities and Regions for Roma Inclusion, *ROMACT*, saatavilla: <<http://www.roma-alliance.org/en/page/95-romact.html>>.

⁷⁵ Council of Europe, Committee of Ministers, *The Strasbourg Declaration on Roma*, CM(2010)133 final, Strasbourg, 20. lokakuuta 2010.

⁷⁶ Council of Europe, Committee of Ministers, *Recommendation CM/Rec(2008)5 of the Committee of Ministers to Member States on policies for Roma and/or Travellers in Europe*, Strasbourg, 20. helmikuuta 2008.

⁷⁷ Council of Europe, Parliamentary Assembly, *Recommendation 1203 (1993) on Gypsies in Europe*.

⁷⁸ United Nations, General Assembly, Human Rights Council, *Protection of Roma*, A/HRC/26/L.11, 20. kesäkuuta 2014.